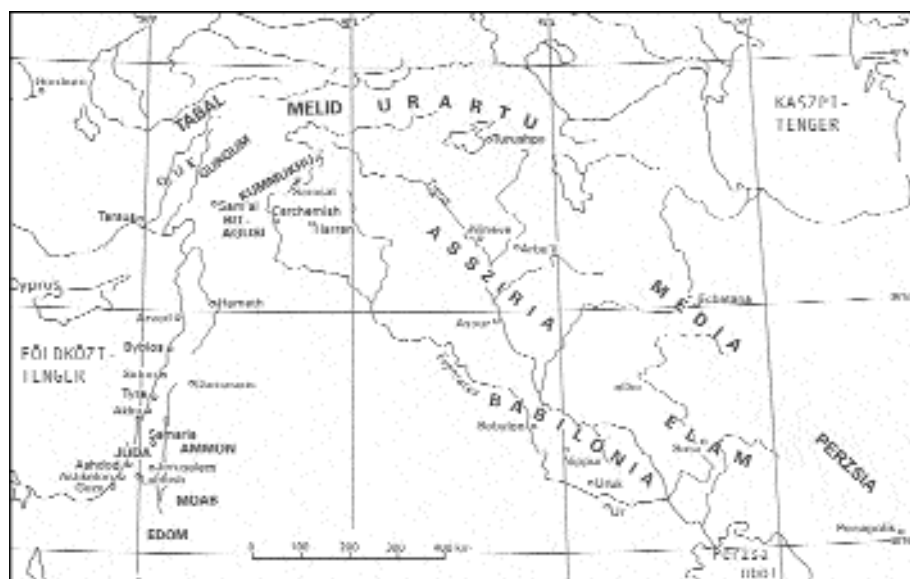

Kalla Gábor (1959) régész-assziriológus, az ELTE Régészettudományi Intézetének docense. Kutatási területe az ókori kelet régészete és történelme.

Legutóbbi írása az *ÓKOR*-ban: *Mezopotámiai öltözködés* (2003/4).

Az asszír királyi propaganda II. Szín-ahhé-eriba és kora

Kalla Gábor

A közel-keleti térség Szín-ahhé-eriba korában. Az Asszír Birodalom ekkoriban északon Melidig, északnyugaton Quéig, délnyugaton Szamáriáig, délkeleten a korabeli Perzsa-öbölig terjedt. Északkeleten AsszírIA és Média között húzódtott a határ.

SZÍN-AHHÉ-ERIBA HADJÁRATAI

Szín-ahhé-eriba, a nagy király, az erős király, a világ-mindenség királya. Assur királya, a négy világtáj királya, a tevékeny pásztor, a nagy istenek kedveltje, a jog védője, aki szereti az igazságot, aki jótékonyt cselekszik, aki a gyengéhez társul szegődik, aki a jó fele fordul, a tökéletes hős, a vitéz férfi, minden királyok elseje, a fejedelem, aki szétzúzza az ellenkezőt, aki villámot szór a gonoszra – Assur isten, a nagy hegy, nekem juttatta a királyságot, melynek nincs párja; minden szentély lakója fölött naggyá tette a fegyvereimet. A Felső-tengertől, amely napnyugaton van, az Alsó-tengerig, amely napkeleten van, minden feketefejtűt a lábam alá vetettem, és független királyok, félve a harctól, lakóhelyeiket elhagyván, mint az odú denevére, megközelíthetetlen helyre repültek.

Komoróczy Géza fordítása

A cikksorozat második része* Szín-ahhé-eriba uralkodásának eseménytörténetével foglalkozik, ugyanis ezen keresztül érthetőbbé válnak az uralkodó propagandájának lehetőségeit meghatározó kiindulópontok.

A TRÓNRALÉPÉS

Amikor apja, II. Sarrukín trónbitorlóként az Asszír Birodalom uralkodója lett, Szín-ahhé-eriba már legalább 25 éves lehetett, és azonnal megkapta a koronahercegi címet, amely önálló palotával és udvartartással járt. Koronahercegi palotáját Ninivében rendezte be, tehát nem véletlenül választotta később ezt a várost székhelyül.

Az ebből az időszakból fennmaradt levelezései alapján fő feladata az AsszírIA északi határainál működő titkosszolgálati rendszer koordinálása volt, ő gyűjtötte össze és ő továbbította az információkat az uralkodónak.

Trónra apja váratlan és szégyenletes halála után került. II. Sarrukín Kr. e. 705-ben az északnyugati határvidékre vonult, mivel egy számunkra kevésbé ismert, de komoly gazdasági és katonai erőt képviselő régió, Tabal (nagyjából a későbbi Kappadókia területe) területén újra bizonytalanná vált a helyzet. Tabal számos kisebb királyságból tevődött össze, és stratégiai jelentősége abban állt, hogy itt volt az ütközőzóna a Midasz vezette Phrúgia és az előretörő AsszírIA között. A korábban már többször alávetett területet hiába próbálta meg II. Sarrukín stratégiai településekkel kordában tartani, hol az egyik királyságban, hol a másikban ütötte fel a fejét egy-egy lázadás. Utolsó hadjáratában egy kisebb hatalom, Kullumu vezetőjével, Gurdival kellett megütköznie, de holtan maradt a csatatéren. A vereség igen súlyos lehetett, mivel katonáinak az uralkodó holttestét sem sikerült előkeríteniük.

Ez a katasztrófa annál is meglepőbb volt a kortársak számára, mert a II. Sarrukín vezette AsszírIA sorra győzte le ellenfeleit és addig soha nem látott mértékben terjesztette ki a birodalom határait. Az uralkodó hadjárataiban vereséget mért a környező világ valamennyi nagyhatalmára, Egyiptomra, Urar-

* Az első rész: „Az asszír főváros és a királyi propaganda – Ninive példája”: *Ókor* 2003/1., 9–18. A cikksorozat következő része Szín-ahhé-eriba ninivei palotájával foglalkozik.

tura, Phrugiára és Elámra. Birodalmához csatolta Szíria valamennyi államát, Izraelt, Anatólia délkeleti részét, a Zagrosz-hegység jó néhány államát, valamint visszaszerezte Babilóniát a körülötte fekvő káld és arámi törzsi területekkel együtt. II. Sarrukín halálával mindez veszni látszott. Sorsa árnyéket vetett a birodalom egészére és nagyban csökkentette annak presztízsét az adófizető szomszédok között. A kortársak az uralkodó halálát csak isteni büntetésként értelmezheték. Az alávetettek közül sokan érezték úgy, hogy eljött az idő a visszavágásra. Mivel a vazallusi szerződéseket az ókori Keleten általában személyek közötti szerződésnek fogták fel, a birodalom fejének halálakor mindig jó lehetőség kínálkozott az elszakadásra.

Szín-ahhé-eribának trónra kerülése után tehát egy általános felkeléssorozattal kellett szembenéznie. Sorra lázadtak fel a már elfoglalt anatóliai királyságok, Babilónia és a Zagrosz-vidék államai. Az előtte álló nehézségek nagyságát jelzi, hogy Tabalt például sohasem sikerült újra elfoglalni, és apjának elpusztítottait sem tudta megbüntetni.

A BABILÓNI KÉRDÉS

A legfőbb problémát minden asszír uralkodó számára Babilónia jelentette. Múltja, kultúrája és gazdasági potenciálja a birodalom „legértékesebb ékkövévé” tette a várost. Annak ellenére, hogy a Kr. e. 1. évezred első harmadában Babilónia politikai értelemben már csak árnyéka volt korábbi önmagának, még mindig ez a terület maradt az előázsiai világ kulturális központja. Az asszírok és a babilóniak évszázadok óta tartó testvérháborújának legfőbb oka az lehetett, hogy gazdagságuk ugyanazon kereskedelmi útvonalak ellenőrzéséből fakadt, ráadásul a két terület között nem voltak természetes határvonalak. Babilónia hátránya széttagoltságában rejlett. Területén önálló hatalmi központokként működtek az évezred fordulója körül a Folyóközbe költözött nomád, illetve félnomád törzsek, a nyugati sémi eredetű, egymással szoros rokonságban álló káldok és arámiak. A nomád szokásokat jobban megőrző, politikailag tagoltabb arámiak közel negyven törzse közül a legfontosabbnak a Gambulu és Puqudu számítottak, a letelepedettebb életmódot folytató és egységesebb káldok legerősebb, politikailag legaktívabb, az asszírokkal leginkább szembe szálló törzse pedig a Bít-Jákin volt. Önálló hatalmi centrumot képeztek a régi, tradicionális városok, ahol az eredeti lakosság sokszor keveredett a törzsek betelepülő tagjaival; ennek ellenére a városok gyakran kerültek szembe a környező törzsekkel. Bár úgy tűnik, valamennyi politikai erő elismerte az egyesített királyság tradicionális intézményét, a valóságban az adott uralkodó erejétől függött, mennyire tudta érvényesíteni befolyását. Az asszírok a babilóni királyokkal szemben általában a városok lakosságára támaszkodtak, II. Sarrukín kedvezmények sorával próbálta őket a káld eredetű uralkodókkal szembeállítani.

II. Sarrukín halála után nem sokkal Asszíria egyik legszívósabb ellensége, II. Marduk-apal-iddina (bibliai Merodak-baladán) szerezte meg újra magának Babilón trónját. Ő Bít-Jakin káld törzs sejkje volt és elámi segítséggel már korábban, Kr. e. 721 és 710 között is sikerült az asszír fennhatóságtól függetlenítenie Babilóniát és királlyá koronáztatnia magát. II. Sarrukín csak több mint egy évtized múlva tudta őt kiszorítani az országból. Amikor az utolsó erősségét, a Bít-Jakin törzsterület fővárosát, Dúr-Jakint az asszír seregek bevették, a babilóni uralkodónak sikerült Elámba menekülnie, és innen várta a kínálkozó alkalmat. Azonnal kihasználta a minden trónutódlással együjtjáró bonyodalmakat, és visszatérve Babilónba először leszámolt egy másik, magát királlyá emelő törzsfővel, aki csak egyetlen hónapot uralkodott. II. Marduk-apla-iddina az újonnan megszerzett hatalom birtokában széles körű szövetséget próbált meg létrehozni, melyben a helyi káld, arámi és arab törzsi csapatok mellett a legnagyobb katonai erőt a saját uralkodójuk vezetésével küzdő elámi hadsereg jelentette. Ahogy azt a Bibliában is olvashatjuk, az uralkodó követtséget küldött Júdába, Hizkijához (Ezékias), hogy megnyerje egy asszirelles ligához. A későbbi események arra utalnak, hogy ehhez egyes főnői városok is csatlakoztak.

Szín-ahhé-eríba 703 (vagy más vélemények szerint már 704) végén indította el első hadjáratát, amelynek célja az ellenállás fészkének, Babilónnak az elfoglalása volt. Az ekkor már negyven éves, politikai és katonai tapasztalatokkal rendelkező új asszír uralkodó két részre osztotta a seregét, hogy megakadályozza az ellenséges csapatösszevonást. Az egyik előrs a fővárostól nem messze fekvő Kis mellett keveredett csatározásokba egy túlerőben lévő káld, elámi, arámi és arab haderővel, miközben Kúta városát foglalta el. Innen azonnal a szorult helyzetben lévő csapatok segítségére sietett. II. Marduk-apla-iddina a közeledő asszírok hírére magára hagyta szövetségeseit, és a déli mocsárvidékbe menekült. A Kis melletti csatában Szín-ahhé-eríba döntő győzelmet aratott és bevonult Babilónba, kifosztotta a kincstárat, de a lakosságot megkímélte. Ezután hiábavalóan üldözte délen II. Marduk-apla-iddinát, nem sikerült elfognia, helyette végigpusztította a káld törzsi területek településeit. Feliratai szerint 89 nagyobb és 620 kisebb települést rombolt le (néhány feliraton más számok is előfordulnak). Babilóniát elsősorban azzal akarta pacifikálni, hogy a régi nagyvárosokba költözött káld, arám és arab lakosságot deportáltatta, mivel a régi, akkád származású elittel valószínűleg jobban szót tudott érteni.

Ekkor Szín-ahhé-eríba számára ugyanaz a probléma okozott fejtörést, amely minden asszír uralkodót nehéz helyzet elé állított: maga foglalja el Babilón trónját, vagy rábízta másra? A babilóni uralkodók tradicionális kötelessége volt ugyanis, hogy személyesen vegyenek részt a metropolisz újévi ünnepségein, melyet nem lehetett egy helytartóra áthárítani. Szín-ahhé-eríba úgy döntött, hogy lemond arról a nagy presztízst jelentő trónról, melyet korábban három

Lázadók üldözése a dél-babilóni mocsarakban, dombormű a ninivei Délnyugat Palota XXVIII. terméből (London, British Museum)

elődje, sőt egy ideig elméletileg maga is elfoglalt, hanem inkább egy előkelő babilóni családból származó, de az asszír udvarban nevelkedett férfit, Bél-ibnit (Kr. e. 702–700) ültet rá. A káld területek élére közvetlenül tőle függő asszír eunuch helytartókat helyezett, így próbálva meg elválasztani az ellenállás fészket Babilónia északi nagyvárosaitól. Visszafelé vezető útján a lázadásban résztvevő arámi törzseket büntette meg, és több mint 200 ezer embert deportált a birodalom más részeire. Talán még ennek a hadjáratnak a részeként Szín-ahhé-eríba a kurdisztáni hegyvidékbe is betört, hogy megleckéztessen két, az asszír területek határán fekvő államot.

A nyugalom Babilóniában nem tartott sokáig. A déli mocsárvidékben biztos menedéket találó káld törzsek gerillatámadásai állandó bizonytalanságban tartották a megszálló asszír erőket, a bábkirályként idehelyezett Bél-ibni viszont kellő helyi támogatás híján nem tudott rendet teremteni, sőt talán titokban össze is játszott velük. Miközben az asszír seregek máshol voltak lekötve, II. Marduk-apla-iddina befolyása folyamatosan növekedett, sőt megjelent mellette egy újabb káld vezető is, Musézib-Marduk, aki legalább annyi nehézséget okozott, mint társa. Mivel féltő volt, hogy Babilónia újra leválik a birodalomról, Szín-ahhé-eríba negyedik hadjáratát 700-ban kénytelen volt újra ide vezetni. Először Musézib-Marduk ellen vo-

nult, aki a túlerő elől elmenekült, majd az ellenállás fészkére, Bít-Jákinra próbált meg döntő csapást mérni, de Marduk-apla-iddinát most sem sikerült elfognia. A hadjárat fő célja, Dél-Mezopotámia pacifikálása ugyan átmenetileg sikerült, de nem sikerült elfogni a két lázadót, akik Elámban kaptak menedéket. Marduk-apla-iddina itteni száműzetésében valószínűleg rövidesen természetes halállal halt meg, de Musézib-Marduk később még sok nehézséget okozott.

Szín-ahhé-eríba Bél-ibnit vasa verve szállíttatta Asszíriába, ahol kivégezték, és helyette saját fiát, Assur-nádin-sumit helyezte a trónra. Az asszírok szempontjából a helyzet azonban ekkor sem javult. Az Elámba áttelepült káld csapatok betörései változatlanul nem hagyhattak nyugalmat az asszír helyőrségeknek, mivel 694-ben Szín-ahhé-eríba úgy döntött, hogy egy meglepetésszerű akcióval teljesen kifüstöli az ellenálló Elámba helyezett támaszpontjait. Szíriai mesteremberekkel föníciai mintára tengeri útra is alkalmas hajókat készíttetett Asszíriában, megrakta őket föníciai és ciprusi tengerészekkel, valamint asszír katonákkal, akik lehajóztak a Perzsa-öbölhöz és onnan, az Uláj-folyón felfelé nyomultak előre. A váratlan támadás meglepte az ellenfelet, így az asszírok győztek. Felperzselték az egész területet, és a hajókat gazdag zsákmánnyal megrakva tértek vissza.

Az elámiaknál a területüket ért közvetlen támadás belső válságot okozott, melynek következtében II. Sutruk-nahuntét megölték, és testvére, Hallusu-Insusinak került a trónra, aki sokkal határozottabb asszírrelenes politikát folytatott. Ő közvetlenül Babilónia szívébe vezette ellentámadását, ami viszont az asszírokat érte felkészületlenül. Az elámi seregek elfoglalták az egyik legfontosabb babilóni várost, Szippart és lemészárolták lakosságát, majd Babilón falaihoz vonultak. A város lakói kiszolgáltatták nekik Szín-ahhé-eríba fiát, akit magukkal vittek Elámba; valószínűleg ott is halt meg. Kérdés, hogy hol volt ekkor az asszír fősegreg? Néhány kutató szerint még délen, mások azt valószínűsítik, hogy egy része délen maradt, a többiek pedig már visszatértek Ninivébe. Bárhogy is volt, a kezdeményezés kicsúszott Szín-ahhé-eríba kezéből. Még ebben az évben egy újabb ellentámadással próbálkozott, amely valószínűleg sikertelen maradt.

A következő évben, Kr. e. 693-ban Babilónia középső része még elámi ellenőrzés alatt lehetett, mivel ismét egy helyi családból származó férfi, Nergal-usézib szerezte meg a trónt. A káldokra támaszkodó seregével eleinte sikereket ért el, de a Dél-Babilóniába áthelyeződött csatározásokban hamarosan vereséget szenvedett – elfogták és Ninivébe hurcolták. Az asszírokkal szembeni ellenállás Babilónban és környékén ezzel még nem szűnt meg, sőt a korábban elmenekült Musézib-Marduknak hét év után ismét sikerült megszereznie a babilóni trónt. Szín-ahhé-eríba azonban nem támadta őt azonnal, valószínűleg első lépésként a legfőbb szövetségesüktől akarta elszigetelni a lázadókat. Kezére játszottak az elámi belső trónviszályok, melyek következtében Hallutus-Insusinakot is megölték. Kihasználva az ellenfélnél uralkodó zűrzavart, Szín-ahhé-eríba betört

Egy tiszt kitüntetése az egyik babilóniai hadjárat során, dombormű a ninivei Délnyugat Palota XXXVI. terméből (London, British Museum)
(A szerző felvétele)

Elámba és nagy területen lerombolt minden útjába került települést. Az új elámi uralkodónak, Kudur-Nahhunte-nek vissza kellett vonulnia fővárosából, Madaktuból, de a zord téli időjárás megakadályozta az asszírokat a város elfoglalásában és kénytelenek voltak hazavonulni. A menekülés azonban Kudur-Nahhunte életébe került, és így újabb uralkodó foglalta el az elámi trónt, III. Humban-nimena.

Valószínűleg az elámiak elleni hadjárat annyiban sikeres volt, hogy azok ezután már vonakodtak további segítséget nyújtani Musézib-Marduknak. Az asszírok vádjai szerint a babilóni trónbitorló erre elkövette az egyik legnagyobb szentségtörést: megnyitotta Marduk-templomának, az Esagilának a kincstárát, és Mezopotámia egyik legszentebb helyének kifosztásából szerzett arannyal fizette le az elámiakat. A pénz megtette hatását: újabb hatalmas asszírrelles koalíció jött létre, melyben Babilón és Elám mellett a Zagrosz-hegység összes állama és a Folyóköz nomád törzsei is részt vettek. Szín-ahhé-eribának két évre volt szüksége, hogy az ellenség nagyságának megfelelő sereget gyűjtsön, és csak Kr. e. 691-ben tudott a szövetség ellen vonulni.

A döntő csatára, amely egyike lehetett a kor legvéresebb ütközeteinek, a mai Szamarrától nem messze fekvő Halulé környékén került sor. Bár Szín-ahhé-eríba felirataiban hosszasan ecseteli, hogyan győzött, a csata kimenetele a valóságban inkább döntetlen lehetett: az egyik későbbi babilóni krónika az asszírok visszavonulásáról beszél. Hosszabb távon azonban valóban az asszírok kerültek előnyösebb helyzetbe, ugyanis a következő évben megkezdték Babilón ostromát, amely közel másfél évig tartott. Az elámiak később már nem avatkoztak be a küzdelmekbe, így Szín-ahhé-eríba szabad kezet kapott a leszámolásra.

Az akkori viszonyok és napjaink iraki eseményei között alig félreismerhető a párhuzam. Bár természetesen ezeket a hasonlóságokat nem szabad túlértékelni, mégis megmarad a tény, hogy egy világhatalom képtelen volt döntő katonai fölényt kihasználni, mivel nem tudott meg-

felelő politikai választ adni az ellenfél gerillatámadásaira. A büntetőexpedíciók eleinte kézzelfogható eredmény nélkül zárultak, majd egyre inkább kiterjedt a konfliktus. Remélhetőleg ezen a ponton a párhuzamosságoknak vége szakad, mivel ekkor Szín-ahhé-eríba, akit fiának elvesztése miatti engesztelhetetlen gyűlölet fűthetett a rebellis Babilón ellen, radikális lépésre szánta el magát. Miután Kr. e. 689-ben végre bevette az ősi metropoliszt, úgy döntött, végleg eltörli a föld színéről. Katonáinak szabad öldöklést, rablást és fosztogatást engedélyezett, amelybe az istenszobrok szétverése is belefért, majd a lerombolt városra ráengedte az Euphrátesz vizét. Szín-ahhé-eríba nemcsak a települést törölte el a föld színéről, hanem Babilón királyságának intézményét is. Bár egyes királylisták ezután őt nevezik meg babilóni uralkodóként, a babilóni krónika szerint életének végéig, azaz ezt követően 8 évig nem volt az országnak uralkodója. Az országot Szín-ahhé-eríba helytartóságokra osztotta, és közvetlenül Ninivéből irányította. A kortársak megdöbbenéssel értesültek a fényes város pusztulásáról, és a példa valószínűleg megtette hatását. Babilóniában közel harminc évig semmilyen nagyobb lázadás nem tört ki. Ellenben a Bít-Jákintól délre fekvő mocsaras vidék, a Tengerföld területén Szín-ahhé-eríba kénytelen volt eltűnni, hogy II. Marduk-apal-iddina egyik fia gyakorolja a hatalmat, aki ugyan adót fizetett Asszíriának, de, mint a későbbi események mutatták, mindig kész volt a lázadásra.

A NYUGATI TERÜLETEK

Babilón mellett a föníciai-palesztinai régió okozta a legtöbb gondot Szín-ahhé-eríba számára, itt azonban lényegesen gyorsabban ért el eredményeket, mint délen. Ebben a térségben is számolnia kellett azzal, hogy a lázadók egy nagyhatalomtól kapnak támogatást – ebben az esetben Egyiptom volt az, amely nyíltan vagy a háttérben maradv próbálta befolyásolni az eseményeket. A szélesebb régió, Szíria-Fönícia jelentősége Babilónhoz hasonlóan alapvetően gazdasági fejlettségében rejlett, a Kr. e. 7. században valószínűleg itt volt a világ ipari centruma. Míg Babilónia gabonatermelése és fejlett textilipara miatt volt különösen fontos az Asszír Birodalom számára, addig Szíria és Fönícia városai állították elő a kor legkeresettebb luxuscikkeit: fémedényeket, ékszereket, drága kelméket, elefántcsont faragványokkal díszített bútorokat, kozmetikai cikkeket. Ezek a termékek a föníciaiak kiterjedt kereskedelme révén eljutottak a Földközi-tenger nyugati medencéjébe is. Hellászban és Itáliában ez volt az orientalizálás kora, melyet alapvetően a szíriai és föníciai termékek ízlésvilága határozott meg. Ugyanez a régió látta el Asszíriát borral és olajjal. Itt keresztezték egymást a kor legfontosabb kereskedelmi útjai is, melyek Anatóliától Mezopotámiáig, illetve Irántól Egyiptomig húzódtak. Nem véletlen, hogy néhány évtizeddel korábban Asszírria és Urartu között még elkese-

redett harcok folytak a terület feletti fennhatóságért. A kelet-anatóliai nagyhatalom, melynek árnyéka egy évszázaddal korábban még Asszíriára is rávetült, Szín-ahhé-eríba korára már jelentősen meggyengült — egyrészt II. Sarrukín híres nyolcadik hadjárata (Kr. e. 714), de még inkább a kimmerek pusztító betörése következményeként.

Uralkodásának végére II. Sarrukínnak nagyarányú áttelepítésekkel már véglegesen sikerült pacifikálnia egész Szíria arámi városait, elfoglalta a két részre szakadt zsidó állam északi felét, Izraelt, függő helyzetbe hozta a föníciai és a filiszteus városokat, valamint ellenőrzése alá vonta a tömjénút északi részét a körülötte élő arab törzsekkel együtt. Többször mért vereséget a beavatkozó Egyiptomra is. A déli zsidó állam, Júda aggodalommal figyelte a területét szinte teljesen körülfogó Asszír Birodalom terjeszkedését, ezért logikus lépés volt, hogy Hizkija a Szín-ahhé-eríba trónralépése körüli időszakban Egyiptom és a Nabú-apla-iddina alatt újra függetlenedett Babilón szövetségét keresse. Bár az Ószövetség a babilóni uralkodó követének Jeruzsálembé érkezését a város sikertelen asszír ostroma utánra helyezi, az logikusan csak erre az időszakra tehető. A Királyok könyvének leírása szerint Hizkija a követet bevezette a kincsestárába és *nem volt a palotájában és a székhelyén semmi olyan, amit meg ne mutatott volna neki* (2Kir 20,13). A föníciai és a filiszteus városok szintén csatlakoztak a szövetséghez. A filiszteus város, Ekrón királyát, aki vonakodott a lázadókkal tartani, a város lakói kiszolgáltatták a zsidó uralkodónak.

Szín-ahhé-eríba ezért harmadik hadjáratát 701-ben ebbe a régióba irányította. A hadjárat három, jól elkülöníthető fázisból állt: az asszírok először a föníciai, majd a filiszteus városok ellen vonultak, míg végül Júdát támadták meg. A föníciai városok közül csak Szidón királya, Lulí (Elulaiosz) állt ellen, de hamarosan kénytelen volt ő is a tengeren keresztül elmenekülni, a többieknek pedig csak súlyos adók fizetése árán sikerült városukat megóvni Szín-ahhé-eríba haragjától. Miután Szín-ahhé-eríba Szidónba új, asszírbarát uralkodót helyezett, a tengerpart mentén a filisz-

Lákis ostroma, dombormű a ninivei Délnyugat Palota XXXVI. terméből (London, British Museum) (A szerző felvétele)

teusok ellen fordult, ahol Askelón uralkodóját cserélte le. Ekrón lakosai Egyiptomot hívták segítségül, amelynek egyiptomi és núbiai csapatait Elteké mellett az asszírok legyőzték, majd a környező városokat, köztük Ekrónt is bevették és a vezetőiket elrettentésül kivégezték. Ezzel nyitva állt az út Júda megbüntetéséhez is.

Az asszír sereg ekkor valószínűleg két részre oszlott, s a főszereg a király vezetésével a tengerpart irányából nyomult előre, míg egy másik seregrész a főpohárnok, a *rab sáqé* irányításával Jeruzsálemet kezdte ostromolni. A királyi sereg előtt álló feladat tűnt a nagyobbaknak, hiszen Júda belsejét a tenger felől a kor egyik legjobban megerősített városa, Lákis védte. Lákist és 46 más megerősített települést végül sikerült bevenni (lásd később), de Jeruzsálem sikeresen állt ellen. Végül, talán a főpohárnok seregében kitört járvány miatt, Szín-ahhé-eríba megelégedett azzal, hogy súlyos adót fizetessen Hizkijával (többek között közel 990 tonna aranyat, 24 tonna ezüstöt), elhurcoljon 200 ezer embert, valamint a Jeruzsálemtől nyugatra eső városokat Asdód, Ekrón és Gáza filiszteus királyainak ellenőrzése alá helyezze. Az epizóddal az Ószövetség részletesen foglalkozik, de a Királyok könyve (2Kir 18,13–19,37) és a Krónikák könyve (2Kron 32,1–21) némileg ellentmondásosan meséli el a történeteket. A Királyok könyvének szöveg helye szerint Szín-ahhé-eríba (Szanhérib) Lákisban vette át Hizkija adóját, majd mégis Jeruzsálem ellen küldte a főpohárnokot, a Krónikák könyve viszont nem említi az eseményt. Van olyan kutató, aki ebből arra következtet, hogy egy későbbi, az asszír forrásokban sikertelensége miatt nem említett hadjárat során történt Jeruzsálem ostroma, azonban ezzel a megoldással szemben számos érvet lehet felhozni. Többek között azt, hogy Szín-ahhé-eríba feliratai határozottan a 4. hadjárat részeként említik Jeruzsálem ostromát és a környező települések elfoglalását.

Ezután nem hallunk erről a térségről, sőt Júda ugyan megcsönkítva, de egészen az Asszír Birodalom végéig megtartotta viszonylagos önállóságát, csak adót kellett fizetnie. A legvalószínűbb az, hogy Szín-ahhé-eríba stratégiai céljait már Júda nyugati részének elfoglalásával elérte, hiszen leginkább a tengerpart mentén Egyiptomba vezető kereskedelmi út biztosítása érdekelte, ami Lákis elfoglalásával már megvalósult.

AZ ÉSZAKI HADJÁRATOK ÉS SZÍN-AHHÉ-ERÍBA URALKODÁSÁNAK VÉGE

A korábban tárgyaltakon kívül egy jelentősebb hadjárata volt Szín-ahhé-eríbának, melyen személyesen is részt vett – mégpedig az ötödik, Kr. e. 697-ben. A két szakaszból álló expedíció az Asszíriától északra fekvő hegyvidék ellen irányult. Először az ún. Nipur-hegy (a mai Judi Dag, a törökországi Cizre városától északra) háromezer méteres csúcsai alatt fekvő településeket fosztotta ki, majd a nehezen megközelíthető Ukku hegyi városát (lokalizációja bi-

zonytalan) vette be. Nem tudni, hogy a hadjáratnak volt-e valamilyen stratégiai célja, amelyet nem sikerült megvalósítani, de többet tudunk a csatározások hegyi terep okozta nehézségeiről, mint a kézzelfogható eredményekről. Az is elképzelhető, hogy Szín-ahhé-eríba csak egy régi adósságot törlesztett, ugyanis még koronahercegként titkosügynökeiktől számos információt szerzett Ukku királyának Urartuval való összecsapásáról.

Az uralkodó részvétele nélkül további, a határok biztosítását célzó csatározások folytak Kilikiában és Kappadokiában (Tabal határán), valamint Arábiában, amelyekre most nem érdemes részletesen kitérni.

Szín-ahhé-eríba utolsó 9 évéből, melyek a Babilón lerombolása utáni időszakra estek, szinte semmilyen más katonai eseményről nem tudunk. Kérdés, hogy ez valódi *pax Assyrica* volt-e, mint egyes kutatók feltételezik, vagy egyszerűen kimerültek Asszír háborús forrásai. Az asszír háborús gépezet logikájából következően inkább ez utóbbi járhat közelebb az igazsághoz. Annyit biztosan tudunk, hogy Babilóniában már nem volt nagyobb katonai akció, mivel ilyet a babilóni krónika nem említi.

Kr. e. 681-ben Szín-ahhé-eríbát az egyik fia által irányított összeesküvésben saját palotájában ölték meg. Nem tudjuk, hogy ez egyszerűen csak egy trónutódlás körüli ellenségeskedés eredménye volt-e, vagy az udvaron belüli valódi politikai ellentétek húzódtak meg a gyilkosság mögött. A merénylők vezetője, Arda-Mulisszi, Szín-ahhé-eríba másodszülött fia volt, aki bátyjának Elámba hurcolása után (lásd fenn) közel 15 évig a koronahercegi cím birtokosa volt, míg apja Kr. e. 683-ban váratlan döntéssel öccsére, Assur-ah-iddinára át nem ruházta a méltóságot. Ebben a kisebb fiú kvalitásai éppúgy szerepet játszhattak, mint a király utolsó éveiben nagy befolyásnak örvendő feleség, Naqia hatása. A gyilkosság híre nyugaton érte Assur-ah-iddinát, aki egy kisebb sereg élén azonnal a fővárosba vonult, és menekülésre kényszerítette az összeesküvőket, akik az Ószövetség szerint Urartuban találtak menedéket. Rövid időn belül Assur-ah-iddinát királlyá koronázták, és a hatalomváltás az egész korabeli világban feltűnést keltő gyilkosság ellenére viszonylag zökkenőmentesen megtörtént.

Hegyi hadjárat, dombormű a ninivei Délnyugat Palota trónterméből (eredeti rajz, London, British Museum)

IRODALOM

Szín-ahhé-eríba uralkodásának két legjobb összefoglalása bőséges irodalommal: A. K. Grayson, „Assyria: Sennacherib and Earhaddon (704–609 B.C.)”: *The Assyrian and Babylonian Empires and other States*, Cambridge Ancient History III/2., Cambridge, 1991, 71–102. és E. Frahm, *Einleitung in die Sanherib-Inschriften*. (Archiv für Orientforschung, Beiheft 26), Wien, 1997.

Az Asszír Birodalom hadjáratainak és hadművészetének összefoglalása: W. Mayer, *Politik und Kriegskunst der Assyrer*, Münster, 1995. A babilóni kérdéshez lásd: J. A. Brinkman, *Prelude to Empire*, Philadelphia, 1984.

A nyugati hadjáratokhoz: D. Ussishkin, *The Conquest of Lachish by Sennacherib*, Tel Aviv, 1982.